

Javaslat a
„Királyok 1265-ös csatája Isaszegen”
települési értéktárba történő felvételéhez

Készítette:

Szendrő Dénes

..... (aláírás)

Isaszeg, 2023. március 1.

(P. H.)

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:

Szendró Dénes

2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:

Név: Szendró Dénes
Levelezési cím: 2117 Isaszeg
Telefonszám: 06 28 495 412
E-mail cím: denes.szendro@freemail.hu

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: Királyok 1265-ös csatája Isaszegen

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

agrár- és élelmiszergazdaság egészség és életmód épített környezet
ipari és műszaki megoldások kulturális örökség sport
természeti környezet turizmus és vendéglátás

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye: Isaszeg

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik

települési tájegységi megyei külhoni magyarság

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

1242 tavaszán a tatárok - hatalmas pusztítást hagyva maguk után - váratlanul hagyták el Magyarországot. IV. Béla magyar király (1235-1270) az Adriai-tenger partjáról hazatérve fő céljának az ország újjáépítését és védelmi képességének erősítését tekintette. Az Alföldre visszaengedte az állattartó kunokat, míg más területekre külföldi iparosokat és kereskedőket telepített le. Ők a kapcsolataik és a kézművességben való jártasságuk révén lendítették fel a nyugat felé történő kereskedelmet. A király fő bevétele már nem a földbirtokokból, hanem a vámokból, a só- és ércbányászatból, valamint a jó minőségű arany- és ezüstpénz veréséből származott.

A nagybirtokok meghagyása, illetve a királyi birtokok adományozása esetén a tulajdonost kővárak építésére kötelezte. Számos város ekkor kapta meg a kiváltságlevelét annak fejében, hogy a tatárok elleni harcban bevált nehéz lovas katonaságot hoznak létre. Magyarország alig tíz év alatt nem csak kiheverte a pusztítást, hanem a korábbinál még szebbé és műveltebbé is vált. Nagyobbodott és hatalmasabbá erősödött a nyugati államoknál.

Azonban a „második honalapító” királyunk, IV. Béla életének utolsó évtizedét az idősebb fiával, Istvánnal folytatott küzdelem árnyékolta be, amely többször fegyveres harcba is torkollott, amelyek közül a legnagyobb csata 1265 márciusában Isaszegnél zajlott le.

IV. Béla magyar királynak (1235-1270) és Laszkarisz Mária királynénak nyolc lánya és két fia született. István nyolcadikként, de első fiúként 1239-ben jött a világra. A gyerek Istvánt apja 1245-ben megkoronáztatta és Szlavónia hercegévé nevezte ki. 1255-56 körül kötött házasságot apja rábeszélésére Szejha kun fejedelem lányával, Erzsébettel azért, hogy a betelepült kunokkal rokoni kapcsolaton alapuló békesség alakuljon ki. Házasságukból öt lány és két fiú származott.

István 1257-ben Erdély hercege rangot kapott. 1258 nyarán apjával együtt hadjáratot vezetett a stájer fölkelők ellen, és helyreállították ott a magyar uralmat. Apja ekkor Stájerország hercegévé nevezte ki, és e tartományhoz csatolta még Bakony-, Vas- és Zala-vármegyét is. Azonban 1259 végén a stájer lázadók behódoltak II. Ottokár cseh királynak, s így csak Pettau város és néhány vár maradt a magyarok birtokában. 1260. júniusában István előhadával átkelt a Morva folyón, és legyőzte Ottó hardegi gróf csapatát, de július 12-én Morvamezőnél, Kroissenbrunn közelében csatát veszített II. Ottokár cseh királytól, mivel az apja, IV. Béla király tétovázása miatt a főserég nem érkezett meg időben a megsegítésére. A magyar előhad menekülésre kényszerült, melynek során István is megsérült. IV. Béla király kénytelen volt így Stájerországot II. Ottokárnak átengedni, Istvánnak pedig a Stájer hercege címéről lemondani. Ezt követően IV. Béla király a fiatalabb fiát, a még kiskorú Béla (1250-1269) herceget állította a gazdag Szlavónia élére, míg a katonai rátermettségét bizonyító István herceget visszaküldte Erdélybe. Ez viszont az apa és fia közötti viszony megromlásához vezetett. Ennek ellenére 1261-ben közösen vezettek hadjáratot az előző évi bolgár betörés megtorlására, melynek során Vidin mellett, majd Nikápoly közelében is fényes győzelmet aratva tértek haza.

Azonban az erdélyi hercegséget István nagyon keveselte és sorozatos határsértésekkel akarta kierőszakolni, hogy apja egészen a Tisza vonaláig engedje át neki a keleti országrész feletti uralmat. IV. Béla emiatt mozgósította hadseregét, s kölcsönösen megkezdtek az ellenfelük mellé állt főurak birtokainak elkobzását. A csatározásokban a hadiszerecnse Istvánhoz pártolt, s így az 1262 végén történt békekötéssel István elérte a célját. Apjától megkapta a keleti országrészt és felvette a „Magyarország ifjabb királya és a kunok ura” címet. István ettől kezdve pénzt veretett, nádort tartott, és önálló külpolitikát folytatott.

De a kettéosztott ország szélein továbbra is civakodtak egymással a nemesek, és 1264-ben ismét bekövetkezett a fegyverkezés. IV. Béla azonban nem szállt többé személyesen hadba, csak katonaságot küldött István ellen. Az egyik sereg Dévánál, majd a Brassó melletti Feketehalomnál csapott össze a fia seregével, de elvesztette a csatát. (Legkeletibb települések a térképen.) A másik a felvidékre rontott, és egyre-másra foglalta el István várait. Mielőtt István azt is legyőzte, Béla hívei István feleségét és gyermekeit elfogták, s a turóci várba vitték őket. (Legészakibb város a térképen.)

1265 márciusának elején olyan felfordulás volt az országban, mint amikor ellenség dül benne. Az ország minden útján fegyveres lovascsapatok szállingóztak Pest vármegye felé. Sátorszállító szekér ezerszám nyikorgott az utakon. A nemesség nagyobb számmal vonult hadba, mint a tatárjáráskor.

Isaszegnél, a Pestet övező dombok keleti lábánál, „Buda kapujában” ütközött össze a két magyar sereg. A fennmaradt oklevelekből tudjuk, hogy az öreg király hadát ténylegesen a Héder nemzetségbéli Kőszegi Henrik nádor vezette. A névleges vezér, Béla macsói herceg, IV. Béla unokája (a király Anna lányának a fia) volt, aki a Rákos-patak mellet lefolyt csata végén elmenekült. Az ifjabb király személyesen állt a serege élére, és példát mutatva vette ki részét a küzdelemből. A csata első felében a királyi had állt jobban. A pokoli emberforgatagban egy ördögileg feldühödött vitéz majdnem Istvánt is leszúrta. Csak annyit hibázott a dárdája, hogy az István hasa helyett a ló nyeregfájába fúródott, s beletörött. István azután maga szúrta le az ismeretlen vitézt. Arra megfordult a szerencse. A vitéz Prájszel Henrik, az egyik hadtest vezére, lefordult a lováról a gomolyodásban, s a lovak összetaposták. Henrik nádort a Bástély nembeli Rénold mester a lándzsájával a földre döntve ejtette fogságba, majd mindkét fia, Iván és Miklós is erre a sorsra jutott. Az öreg király lovasai ki akarták szabadítani őket. Eget lázító öldöklés következett. Annyian estek el, hogy talán a muhi csatában se többen. Az öreg király oldalán harcolt német csapat parancsnokát, Preussel Henrik budavári rektort az ifjabb király hívei szintén elfogták, s a csatát követően kivégezték. Utána István véres karddal Budának fordult. Vele a diadaltól ittas, ordító had. Nem volt többé földi hatalom, amely megállítsa őket!

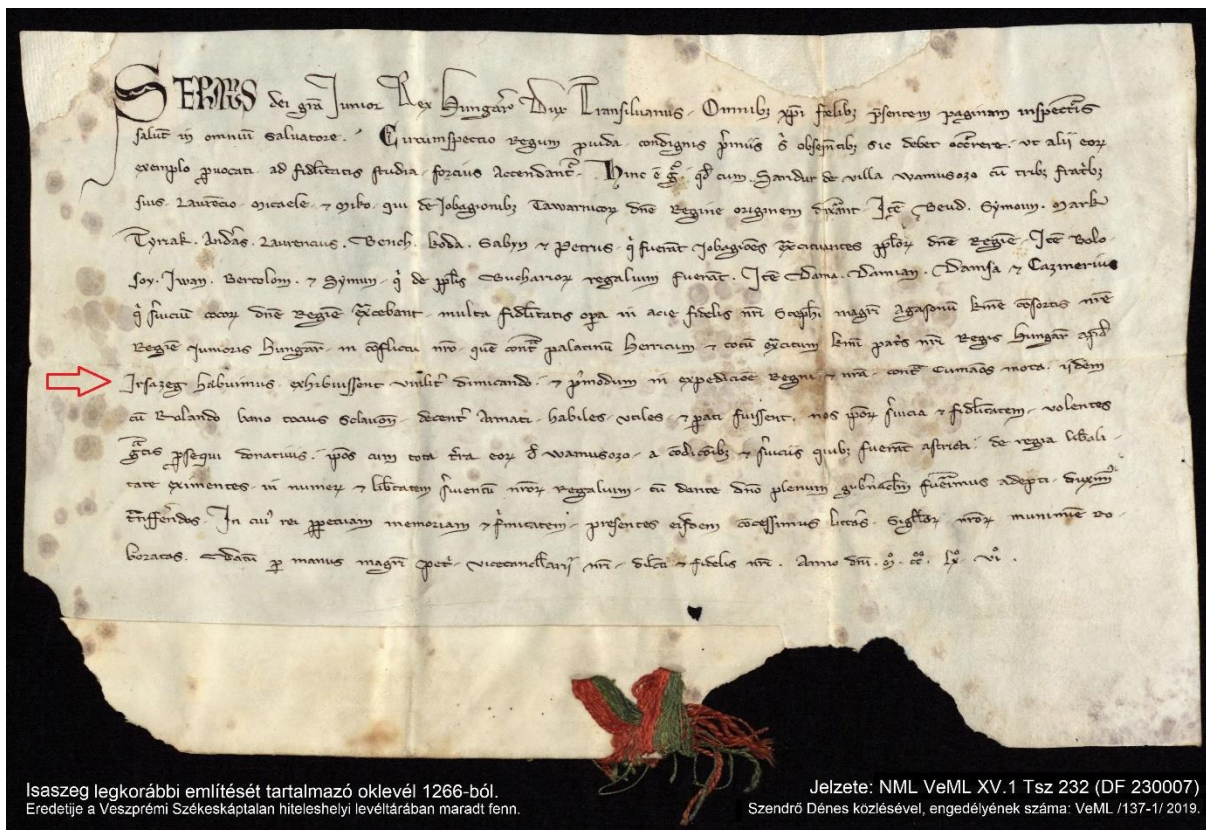
Csakhowy az isaszegi csata után Fülöp esztergomi érsek közbenjárásával István ismét kibékült az apjával, aki újra elismerte fia Kelet-Magyarország fölötti uralmát, s szabadon engedte István bebörtönzött nejét és gyermekeit. 1266. március 23-án a Nyulak szigetén (a mai Margit-szigeten) a korábbi megállapodást kiegészítve, kiközösítés terhe mellett kötöttek megint békét, melyet később IV. Kelemen pápa is megerősített. A belháború azonban nem vetett gátat annak, hogy az országot, illetve az ifjabb király ország részét elhagyni kívánó kunok ellen utána közösen indítsanak hadjáratot. Egymás iránti bizalmatlanságuk azonban egészen apja 1270. május 3-án bekövetkezett elhunytáig fennmaradt.

V. István magyar királyként 1270. május 13-tól történő uralkodása azonban nem sokáig tartott. 1272 tavaszán a felesége - a hatalom régensként való megszerzése céljából - Joachim horvát bánnal összeesküvést szőtt ellene. László fiát elrabolták és a szlavón Kapronca várába hurcolták. (Ez a térképen Szlavónia északi részén található) A kiszabadítására küldött sereg még célba sem ért, amikor rövid betegséget követően, 1272. augusztus 6-án a Csepel-szigeten elhunyt. A Nyulak szigetén (a mai Margit-szigeten), a domonkos apácák kolostorában temették el, ahol korábban Margit (1242-1270) húga is élt, és akinek szentté avatására 1271-ben elsőként még ő tett kísérletet.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

Isaszeg legkorábbi okleveles említése az 1265 márciusában Isaszegnél lezajlott, IV. Béla király és fia, István ifjabb király seregei közötti csatával kapcsolatos. A győztes István ifjabb király a csatában tanúsított vitézségéért számos hívének adományozott rangokat és birtokokat, melyek latin nyelven írt oklevelekben kerültek rögzítésre. Ezek közül az Isaszeg legkorábban említő oklevél 1266-ból származik. Az oklevél kilencedik sorának első szava szerint a település neve akkoriban Irsazeg volt, a dátumozás pedig az oklevél legvégén római számokkal történt: MCCLXVI.

Az Irsazeg korabeli falunévben az „irsa” rész szláv nyelven égerfát jelent, a zeg-zug pedig magyarul szegletet jelöl. Ezért valószínű, hogy a hasonlással keletkezett mai Isaszeg név jelentése eredendően Égerfaszeglet volt, amely a jelenlegi településen átfolyó Rákos-patak kanyarulatánál lehetett. Az oklevélben kétszer is előforduló Wamusozo név pedig Vámosaszó falu egykori megnevezése, amely Veszprém megyében a mai Nemesvámos közelében létezett.

Isaszeg legkorábbi említését tartalmazó oklevél 1266-ból.
Eredetije a Veszprémi Székeskáptalan hiteleshelyi levéltárában maradt fenn.

Jelzete: NML VeML XV.1 Tsz 232 (DF 230007)
Szendrő Dénes közlésével, engedélyének száma: VeML /137-1/ 2019.

A latin nyelvű oklevél szó szerint magyarra fordított szövege a következő:

István, Isten kegyelméből Magyarország ifjabb királya, Erdély hercege minden Krisztushívőnek, ki jelen levelünket megtekinti, üdvözlét mindenki Üdvözítőjében! A király méltó jutalmakra és következményekre figyelő körütekintése úgy kell megjelenjen, hogy azoknak példája arra indítson, hogy a hűségre való törekvés útjára bátrabban lépjenek; ezért van, hogy Sandurt Wamusozo faluból három testvérével, Lőrincsel, Mihállyal és Mikoval, akik a királyné tárnokainak jobbágyaitól származnak, továbbá Beudot, Symoumt, Márkot, Tyriakot, Andrást, Lőrincet, Benchet, Kodat, Sabymot és Pétert, akik a királyné népeinek harcos jobbágyai voltak, továbbá Bolosoyt, Iwant, Bertolomot és Symunt, akik királyi pohárnokok voltak, továbbá Damat, Damiant, Damsat és Kázmért, akik királynői szakácsok voltak; mind hűséggel küzdöttek a mi hű Istvánunknak, Magyarország ifjabb királynéja főlovászmesterének csapatában — a csatánkban, amelyet Henrik nádor ellen és szeretett atyánk, Magyarország királynak teljes hadserege ellen Irsazeg mellett viseltünk, férfiasan harcolva nagy hűségüket megmutatták, majd a kunok ellen viselt hadjáratunkban Roland szlavóniai bán alatt illően felfegyverkezve ügyesek, hasznosak és felkészültek voltak: mi őket szolgálatukért és hűségükért hálás köszönettel látjuk el adományunkkal: őket összes wamusozo-i földjeikkel állapotukból és szolgálásukból, amelyhez kötődtek, királyi nagylelkűséggel kivesszük, hogy majdan szabadságban a mi királyi szervienseink közé emeljük őket, miután az Úr ajándékával a teljes kormányzást elnyerjük, az uralkodást át vesszük. Az ügy örök emlékezetére és bizonyítására adtuk nekik jelen levelünket pecsétünk erejével alátámasztva. Péter mester tisztelt alkancellár és hívünk keze által az Úr 1266. évében.

Az oklevél eredetije a Veszprémi Székeskáptalan hiteleshelyi levéltárában maradt fenn, amelyet a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára őriz. Jelzete: MNL VeML XV.1 Tsz 232 (DF 230007). A pergamenen (kecske- vagy juhbőrből készült hártán) írt oklevelek kímélése miatt szinte lehetetlen volt ezt korábban megtekinteni, a szakirodalom pedig csak tartalmi kivonatokat közölt róluk. Az utóbbi évtizedekben ezeknek is elkészült a digitális másolata, amely megkönnyíti a hozzáférést.

A digitális oklevélmásolat közlési joga Szendrő Dénes számára a VeML /137-1/2019. iktatószámú levélben került engedélyezésre, amiért köszönet illeti Boross István főlevéltárost, a Veszprém Megyei Levéltár igazgatóját. Ugyancsak köszönet illeti Jakab Réka (PhD) főlevéltárost, a Levéltár

kutatószolgálati csoportvezetőjét, aki az oklevél korabeli latin nyelvű és szó szerint magyarra fordított szövegét egyaránt számítógépes adathordozóra írva bocsájtotta rendelkezésre.

A számítógépről kinyomtatott digitális oklevélmásolatot, valamint ennek a latin- és a magyar nyelvű szövegét tartalmazó tabló 2019. április 6-án került kifüggesztésre az Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely bemutató termének falára az állandó kiállításon való megtekinthetőség céljából.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

Felhasznált irodalom:

1. Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme, Budapest, 1928.
2. Fejér Georgius: Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, Budae, 1829.
3. Gárdonyi Géza: Isten rabjai, Budapest, 1908.
4. Hóman Bálint – Szekfű Gyula: Magyar történet, Budapest, 1928.
5. Jakó Zsigmond: Erdélyi okmánytár I. kötet, Budapest, 1997.
6. Magyar Katolikus Lexikon, Budapest, 1933.
7. Szalay József – Baróti Lajos: A magyar nemzet története, Budapest, 1895.
8. Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Budapest, 1943.
9. Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története, Budapest, 1894–98.
10. Wenzel Gusztáv: Árpádkori új Okmánytár IV. kötet, Pest, 1862.
11. Szendrő Dénes: Isaszeg a térképeken LXXV–LXXVII. rész, Isaszegi Hírek, XIX. évf., 2007. február – 2007. áprilisi szám.
12. Szendrő Dénes: 750 éves Isaszeg legrégebbi írásos eseménye, Isaszeg Önkormányzati Tájékoztató, XIV. évfolyam, 2015. márciusi szám, 10-11. oldal.
13. Szendrő Dénes: Isaszeg legkorábbi okleveles említése, Isaszeg, Önkormányzati tájékoztató, XIX. évfolyam 2020. júliusi szám, 14-15. oldal
14. Szendrő Dénes: 750 éve hunyt el V. István magyar király (1270-1272), korábban ifjabb király, Isaszeg első okleveles említője, Partium, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság honismereti lapja, Nagyvárad, XXVI. évfolyam, 2022. évi 2. szám, 7-10. oldal

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe: <https://www.isaszegiertektar.hu>

III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja

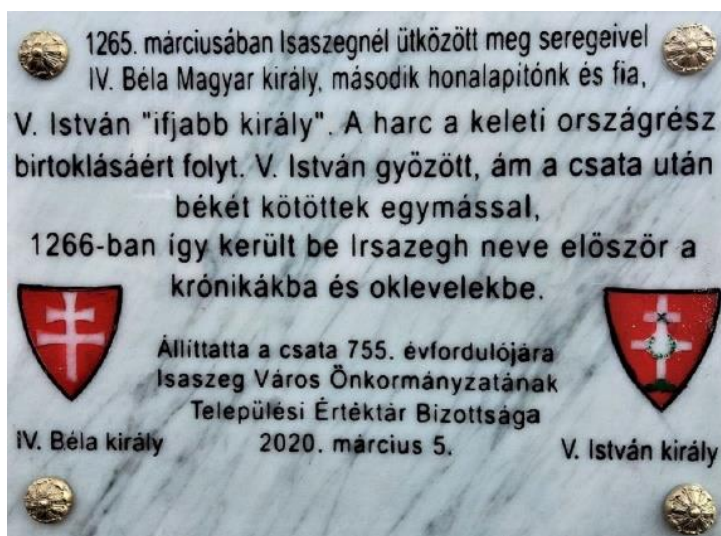
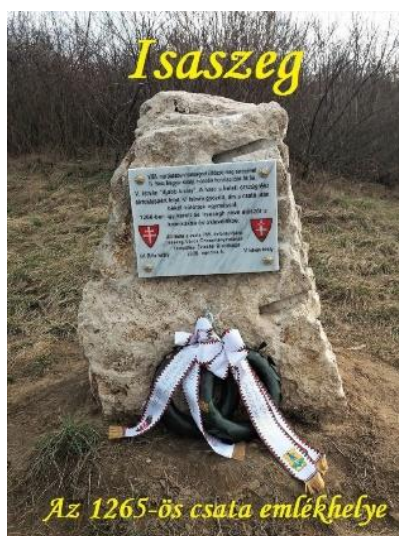
Az 1265-ös Isaszegi csata emlékhelyei fényképeken:

A jelenlegi barokk formajegyeket viselő Szent Márton templom valószínűleg már az 1265-ös csata idején is létezett körtemplom többszöri bővítésével alakult ki. A XIV-XV. században gótikus stílusban nagyobbították, majd a XV. század végén nyugati irányban bővítették. Ebből a korszakból származik a nyolcszögletes tornya és egy díszesen faragott kapuja is.

Az 1265-ös csatának 2016. október 15-én az Isaszegi Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat állított harang alakú emlékművet a Szent Márton Templom bejáratával szemben. A harang palástján Isaszeg római katolikus Szent Márton Temploma és Szent István Plébánia Temploma, valamint a református Szabadságtörekvések Emléktemploma került ábrázolásra.

2020. március 5-én Isaszeg Város Önkormányzatának Települési Értéktár Bizottsága a Szoborhegy oldalán elhelyezett terméskövön márványtáblával örökítette meg a csatát és Isaszeg első írásos említését.

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánlólevelek
3. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat